

**BOLALARDA AUTIZM KASALLIGINING DUNYO BO‘YICHA
KO‘RSATKICHLARI VA PROFILAKTIKASI**

Qoziraximova Nargiza Qodirjonovna

Namangan davlat universiteti Tibbiyot fakulteti

Umumtibbiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Xolmirzaeva Maftunaxon Boxodir Qizi

Namangan davlat universiteti Tibbiyot fakulteti

Klinik kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda autizm spektr buzilishlari (ASB)ning global miqyosdagi statistikasi, uni aniqlash va profilaktika choralari muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, autizm kasalligi bolalar orasida tez-tez uchrayotgani va bu kasallikni erta aniqlash muhimligi ta‘kidlanadi. Shuningdek, maqolada autizmning oldini olish va u bilan bog‘liq muammolarni kamaytirish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: autizm spektr buzilishi, bolalar, statistika, profilaktika, tibbiy diagnostika.

Autizm spektr buzilishi (ASB) dunyo bo‘ylab ko‘plab bolalar orasida uchraydi. Ushbu kasallik asosan rivojlanishning ilk bosqichlarida aniqlanib, bolalarning ijtimoiy va nutq qobiliyatlariga ta‘sir qiladi. Dunyo miqyosida autizm tarqalishining ko‘rsatkichlari ortib borayotganligi sababli, ushbu masalani chuqur o‘rganish va samarali profilaktika choralari ishlab chiqish zarur.

Autizm spektrining buzilishi (ASB) haqida umumiy ma‘lumot

Autizm spektrining buzilishi (ASB) – bu asab tizimining rivojlanishidagi buzilish bo‘lib, bolalarning ijtimoiy muloqot qilish, hissiyotlarni tushunish va o‘zini tutish qobiliyatiga ta‘sir qiladi. ASB turlicha namoyon bo‘lishi mumkin va uning yengil shakllaridan tortib, og‘ir holatlarigacha bo‘lgan shakllari mavjud.

Autizm tashxisi qo‘yilgan bolalar odatda quyidagi xususiyatlarga ega bo‘lishadi:

- Ijtimoiy o‘zaro ta‘sir muammolar (boshqalar bilan oson aloqa qila olmaslik).
- Takroriy va stereotipik harakatlar (masalan, qo‘llarini qoqish, doimiy ravishda bir xil harakatlarni bajarish).

- Muloqot muammolari (gapirishda kechikish yoki umuman so‘zlashmaslik).

- Cheklangan va o‘zgarmas qiziqish doirasi.

- Yangi sharoitlarga yoki o‘zgarishlarga moslashishda qiynalish.

Autizmning sabablari to‘liq o‘rganilmagan bo‘lsa-da, genetik omillar, atrof-muhit ta‘siri, homiladorlik davrida onaning sog‘lig‘i va boshqa omillar ushbu kasallik rivojlanishiga sabab bo‘lishi mumkinligi taxmin qilinadi.

Dunyo bo'yicha autizm statistikasi

Autizm bilan bog'liq global ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, kasallikning tarqalishi yildan-yilga oshib bormoqda. Bunga diagnostika metodlarining takomillashgani va odamlarning autizm to'g'risida ko'proq xabardor bo'lishi ham sabab bo'lishi mumkin.

- Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha har 100 nafar boladan 1 nafari autizm spektri buzilishiga ega.

- AQShdagi Kasalliklarni nazorat qilish va oldini olish markazi (CDC) ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yil holatiga ko'ra, har 36 boladan 1 nafari autizm tashxisiga ega.

- Evropada har 89 boladan 1 nafari autizm bilan ro'yxatga olingan.

- Osiyo mamlakatlarida autizm statistikasi nisbatan pastroq ko'rsatkichga ega bo'lsa-da, tashxislash darajasi oshgani sari ko'rsatkichlar o'sib bormoqda.

- O'zbekistonda autizm bo'yicha aniq statistika mavjud emas, biroq so'nggi yillarda bolalar orasida bu holat aniqlanayotganligi haqida shifokor va mutaxassislar ma'lumot berishmoqda.

Autizm o'g'il bolalarda qiz bolalarga qaraganda taxminan 4 baravar ko'proq uchraydi.

Autizmning oldini olish va profilaktikasi

Autizmni butunlay oldini olishning aniq usuli hozircha mavjud emas, chunki uning sabablarini to'liq tushunish hali ham davom etmoqda. Shunga qaramay, quyidagi chora-tadbirlar orqali bolalarning autizm xavfini kamaytirish va rivojlanishiga yordam berish mumkin.

Homiladorlik davrida profilaktika

Homiladorlik davrida ona salomatligi bolaning asab tizimining sog'lom rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Shuning uchun:

- Sog'lom turmush tarziga rioya qilish: to'g'ri ovqatlanish, muntazam jismoniy faollik va yetarli dam olish muhim.

- Kimyoviy moddalar va toksinlardan saqlanish: zararli moddalar (masalan, spirtli ichimliklar, tamaki, ayrim dorilar, og'ir metallar) homilaning asab tizimiga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

- Stress va ruhiy salomatlik: homilador ayolning kuchli stress ostida bo'lishi yoki depressiyaga uchrashi bolada autizm xavfini oshirishi mumkin.

- Genetik maslahat olish: agar oilada autizm bilan bog'liq kasalliklar mavjud bo'lsa, mutaxassisdan maslahat olish tavsiya etiladi.

Erta tashxis va terapiya

Erta tashxis va tibbiy yordam autizm bilan yashayotgan bolalarning ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir qiladi.

- Pediater va psixologlar maslahatlari: bolada autizm belgilari kuzatilsa, imkon

qadar erta mutaxassisga murojaat qilish kerak.

- Nutq terapiyasi: agar bola so‘zlashda qiynalsa, nutq terapevtining yordami juda foydali bo‘lishi mumkin.

- Xulq-atvor terapiyasi: bolaning muayyan ijtimoiy vaziyatlarda qanday harakat qilishini yaxshilashga yordam beradi.

Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash

- Ota-onalar va o‘qituvchilar autizm bo‘yicha ko‘proq bilim olishlari kerak.

- Autizm tashxisiga ega bolalar uchun maxsus ta‘lim dasturlari ishlab chiqilishi lozim.

- Jamiyatda autizm haqida xabardorlikni oshirish orqali ushbu bolalar uchun qulay muhit yaratish mumkin.

Dori vositalari bilan davolash

Hozircha autizmni to‘liq davolaydigan dori vositalari yo‘q, ammo ayrim simptomlarni yengillashtirish uchun dorilar qo‘llanilishi mumkin. Masalan:

- Tashvish va depressiyani kamaytirish uchun antidepressantlar.

- Diqqatni jamlash va giperaktivlikni nazorat qilish uchun maxsus dorilar.

Autizm bilan bog‘liq dolzarb muammolar shundan iboratki, ko‘pgina rivojlanayotgan mamlakatlarda erta diagnostika tizimi yetarli darajada rivojlanmagan. Bu esa bolalarning moslashuvi va rivojlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, autizmning oldini olish uchun homiladorlik davrida onalarning sog‘lig‘ini nazorat qilish, bolalar uchun maxsus ta‘lim dasturlarini ishlab chiqish va jamiyatda autizm to‘g‘risida xabardorlikni oshirish zarur.

Xulosa

Autizm spektrining buzilishi butun dunyo bo‘ylab keng tarqalgan muammo bo‘lib, uni erta aniqlash va tegishli yordam ko‘rsatish bolalarning hayot sifatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Profilaktik choralar orasida homiladorlik davrida sog‘lom turmush tarziga rioya qilish, erta diagnostika, maxsus ta‘lim va terapiya usullarini qo‘llash autizm bilan yashovchi bolalarga yordam berishning eng samarali yo‘llaridan hisoblanadi.

Autizm spektr buzilishi bolalar orasida keng tarqalgan kasallik bo‘lib, uni erta aniqlash va oldini olish muhim ahamiyat kasb etadi. Mamlakat miqyosida autizm profilaktikasi bo‘yicha quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- Autizmning erta diagnostikasini kuchaytirish;

- Maxsus terapiya va reabilitatsiya markazlarini kengaytirish;

- Jamiyatda autizm bo‘yicha xabardorlikni oshirish uchun targ‘ibot kampaniyalarini tashkil etish;

- Ilmiy tadqiqotlarni davom ettirib, autizmning sabablarini yanada chuqur o‘rganish.

Shunday qilib, autizm bilan bog‘liq muammolarni hal qilish uchun kompleks

yondashuv talab etiladi va bu borada tibbiyot, ta'lim va jamiyat hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar:

1. Abubakar, A., Ssewanyana, D., de Vries, P. J., & Newton, C. R. (2016). Autism spectrum disorders in sub-Saharan Africa. *The Lancet Psychiatry*, 3(9), 800–802.
2. Alshaban, F., Aldosari, M., al-Shammari, H., el-Hag, S., Ghazal, I., Tolefat, M., Ali, M., Kamal, M., Abdel Aati, N., Abeidah, M., Saad, A. H., Dekair, L., al Khasawneh, M., Ramsay, K., & Fombonne, E. (2019). Prevalence and correlates of autism spectrum disorder in Qatar: A national study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 60, 1254–1268.
3. Beggiato, A., Peyre, H., Maruani, A., Scheid, I., Rastam, M., Amsellem, F., Gillberg, C., Leboyer, M., Bourgeron, T., Gillberg, C., & Delorme, R. (2017). Gender differences in autism spectrum disorders: Divergence among specific core symptoms. *Autism Research*, 10(4), 680–689.
4. Chaaya, M., Saab, D., Maalouf, F. T., & Boustany, R.-M. (2016). Prevalence of autism spectrum disorder in nurseries in Lebanon: A cross sectional study. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(2), 514–522
5. Chinese Society of Psychiatry. (2001). *The Chinese Classification and Diagnostic Criteria of Mental Disorders Version 3 (CCMD-3)*. Shandong Publishing Company of Science and Technology, China.
6. Constantino, J. N., & Gruber, C. P. (2012). *Social responsiveness scale: SRS-2*. Western Psychological Services Torrance.
7. Hewitt, A., Hall-Lande, J., Hamre, K., Esler, A. N., Punyko, J., Reichle, J., & Gulaid, A. A. (2016). Autism spectrum disorder (ASD) prevalence in Somali and non-Somali children. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(8), 2599–2608.
8. Hong, M., Lee, S. M., Park, S., Yoon, S.-J., Kim, Y.-E., & Oh, I.-H. (2020). Prevalence and economic burden of autism Spectrum disorder in South Korea using National Health Insurance Data from 2008 to 2015. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50(1), 333–339.